

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 391

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi
Ryszard Brol
Andrzej Raszkowski
Andrzej Sztando

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Justyna Mroczkowska
Łamanie: Comp-rajt
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-509-4

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Wanda Maria Gaczek: Szanse i zagrożenia rozwoju wielkomiejskich obszarów funkcjonalnych na przykładzie Aglomeracji Poznańskiej	11
Danuta Stawasz: Trendy zagospodarowania przestrzeni polskich miast – przyczyny i konsekwencje dla ich rozwoju	23
Florian Kuźnik: Zarządzanie efektywnością miejskich usług publicznych	32
Artur Myna: Uwarunkowania przestrzennego zróżnicowania kosztów utrzymania wielorodzinnych zasobów mieszkaniowych	40
Adam Drobniak, Klaudia Plac: <i>Urban resilience</i> – studia przypadków oceny ekonomicznej prężności miejskiej	49
Andrzej Raczyk, Iwona Majkowska: Problemy identyfikacji gmin o zdominowanej strukturze gospodarki	62
Ewelina Szczech-Pietkiewicz: <i>Smart city</i> – próba definicji i pomiaru	71
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Zarządzanie partycypacyjne we wspólnotach lokalnych	83
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Gminy wiejskie jako beneficjenci środków z UE w latach 2007–2013 na przykładzie województwa mazowieckiego	92
Andrzej Raszkowski: Zestawienie silnych i słabych stron Dzierżoniowa oraz kluczowych zadań do realizacji w świetle badań ankietowych	101
Cezary Brzeziński: System planowania przestrzennego jako bariera realizacji komponentu miejskiego polityki spójności w Polsce	110
Justyna Danielewicz: Współpraca na obszarach wiejskich na przykładzie funkcjonowania lokalnej grupy działania Fundacja Rozwoju Gmin „PRYM”	119
Sylwia Dolzblasz: Otwartość transgraniczna placówek usługowych w mieście podzielonym Gubin/Guben	128
Eliza Fareluk: Innowacyjność w procesie rewitalizacji obszarów miejskich	137
Anna Grochowska: Zagrożenia i konflikty w zakresie zagospodarowania przestrzennego na terenie Parku Krajobrazowego Sudetów Wałbrzyskich	147
Kamila Juchniewicz-Piotrowska: Decyzja o warunkach zabudowy jako przyczyna braku ładu przestrzennego	156
Alina Kulczyk-Dynowska: Przestrzenne i finansowe aspekty funkcjonowania Białowieskiego Parku Narodowego	167
Sławomir Olko: Rola klastrów w przemysłach kreatywnych w rozwoju miast ...	175
Katarzyna Przybyła: Poziom życia w wybranych miastach województwa śląskiego	183
Justyna Adamczuk: Rola szkół wyższych w kreowaniu wizerunku miast. Studium przypadku Jeleniej Góry i Wałbrzycha	193

Marta Kusterka-Jefmańska: Jakość życia a procesy zarządzania rozwojem lokalnym	202
Arkadiusz Talik, Remigiusz Mazur: Prawne instrumenty kształtowania podatków lokalnych przez gminy (na przykładzie podatku od nieruchomości)	211
Ewelina Julita Tomaszewska: Możliwości wsparcia rozwoju gminy w programie rozwoju obszarów wiejskich 2014–2020	220
Piotr Paczowski: Znaczenie i wpływ kapitału społecznego na rozwój lokalny	229
Maciej Turała: Ocena wpływu zmiany regulacji na zdolność gmin w Polsce do obsługi i zaciągania zobowiązań	239
Lech Jańczuk: Samorząd terytorialny jako benchmark ładu zintegrowanego w procesie rozwoju zrównoważonego	248
Jacek Witkowski: Rola walorów przyrodniczych w rozwoju lokalnym w świetle dokumentów strategicznych na przykładzie wybranych gmin Lubelszczyzny	257
Bożena Kuchmacz: Partnerstwo trójsektorowe jako źródło lokalnego kapitału społecznego	266
Agnieszka Krześ: Znaczenie zasobów endogenicznych w rozwoju Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego – wybrane aspekty	275
Katarzyna Wójtowicz: Przejawy naruszeń zasady adekwatności w procesie decentralizacji zadań publicznych w Polsce	284
Ewa M. Boryczka: Współpraca sektora publicznego, prywatnego i społecznego w procesie rewitalizacji obszarów centralnych polskich miast	292
Paweł Zawora: Instrumenty rozwoju lokalnego wykorzystywane w samorządach gminnych	302

Summaries

Wanda Maria Gaczek: Opportunities and threats for the development of urban functional areas – example of the Poznań agglomeration	11
Danuta Stawasz: Trends of Polish cities land planning – causes and consequences for their development	23
Florian Kuźnik: Managing the effectiveness of urban public services	32
Artur Myna: Conditions of spatial diversity of maintenance costs in multi-family dwelling stock	40
Adam Drobnik, Klaudia Plac: Urban resilience – case studies of economic urban resilience assessment	49
Andrzej Raczyk, Iwona Majkowska: Problems in the identification of communes with dominated economic structure	62
Ewelina Szczech-Pietkiewicz: Smart City – definition and measurement attempt	71

Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Participatory management in local communities	83
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Rural communes as beneficiaries of EU funds in 2007-2013 on the example of Mazowieckie Voivodeship	92
Andrzej Raszkowski: Strengths and weaknesses of Dzierżoniów and the key tasks to be implemented in the light of survey research	101
Cezary Brzeziński: Spatial planning system as a barrier to the realization of urban component of cohesion policy in Poland	110
Justyna Danielewicz: Cooperation in rural areas. The case of local Action Group “Prym”	119
Sylvia Dołzblasz: Transborder openness of service providers in the divided city of Gubin/Guben	128
Eliza Farelnek: Innovativeness in the process of urban revitalization	137
Anna Grochowska: Threats and conflicts in the field of spatial planning in the Wałbrzych Sudeten Landscape Park	147
Kamila Juchniewicz-Piotrowska: Planning permission as the reason for the lack of spatial organization	156
Alina Kulczyk-Dynowska: The spatial and financial aspects of functioning of Białowieża National Park	167
Sławomir Olko: Role of clusters in creative industries in the development of cities	175
Katarzyna Przybyła: Living standards in chosen Silesian cities	183
Justyna Adamczuk: The role of universities in city image creating. Case study of Jelenia Góra and Wałbrzych	193
Marta Kusterka-Jefmańska: Quality of life vs. processes of local development management	202
Arkadiusz Talik, Remigiusz Mazur: Legal instruments of local taxes shaping by municipalities (on the example of real estate tax)	211
Ewelina Julita Tomaszewska: The possibility of supporting the development of a community in the 2014-2020 Rural Development Programme	220
Piotr Paczowski: The significance and impact of social capital on the local development	229
Maciej Turała: Assessment of regulation change impact on Polish communes' capacity to service liabilities	239
Lech Jańczuk: Local government as the benchmark of integrated governance in the process of sustainable development	248
Jacek Witkowski: The role of natural values in the local development in the light of the strategic documents on the example of selected Lublin communes	257
Bożena Kuchmacz: Three sector partnership as a source of local social capital	266

Agnieszka Krześ: The significance of endogenous resources for the development of Wrocław Metropolitan Area – chosen aspects	275
Katarzyna Wójtowicz: Manifestations of adequacy violations in the process of fiscal decentralization in Poland	284
Ewa M. Boryczka: Cooperation between public, private and social sectors in the process of revitalization of the city centers in Poland	292
Paweł Zawora: Means used by local governments to enhance local development	302

Wanda Maria Gaczek

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
e-mail: w.gaczek@ue.poznan.pl

**SZANSE I ZAGROŻENIA ROZWOJU
WIELKOMIEJSKICH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH
NA PRZYKŁADZIE AGLOMERACJI POZNAŃSKIEJ**

**OPPORTUNITIES AND THREATS FOR THE
DEVELOPMENT OF URBAN FUNCTIONAL AREAS –
EXAMPLE OF THE POZNAŃ AGGLOMERATION**

DOI:10.15611/PN.2015.391.01

Streszczenie: Celem artykułu jest wyjaśnienie wewnętrznych i zewnętrznych czynników przyspieszających bądź hamujących rozwój aglomeracji, przekształcenie centrum aglomeracji w metropolię oraz wykształcenie wielkomiejskiego obszaru funkcjonalnego o charakterze obszaru metropolitalnego. Dyskutuje się o tradycyjnych korzyściach aglomeracji jako czynnikach przyspieszania wzrostu gospodarczego i wskazuje nowoczesne czynniki rozwoju związane m.in. ze sposobami zarządzania tym obszarem. Przedmiotem badań jest Aglomeracja Poznańska, Metropolia Poznań i Poznański Obszar Metropolitalny. Wśród wewnętrznych czynników rozwoju Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego wymienić można wysoki potencjał gospodarczy wytworzony przez dotychczasową ścieżkę rozwoju terytorium, wysoką wydajność pracy, rosnący kapitał demograficzny, kapitał społeczny i kapitał ludzki regionu Wielkopolski, koncentrację ponadregionalnych funkcji w Poznaniu, duże zainteresowanie kapitału zagranicznego lokalizacją w Poznaniu i powiecie poznańskim, korzystną zewnętrzną dostępnością komunikacyjną Poznania, poprawiającą się wewnętrzną spójnością komunikacyjną aglomeracji, zdolność do współpracy jednostek składających się na aglomerację miejską.

Słowa kluczowe: aglomeracja, obszar metropolitalny, czynniki rozwoju centrum i strefy podmiejskiej, trudności zarządzania aglomeracją.

Summary: The aim of this article is to explain internal and external factors that accelerate or inhibit the growth of the agglomeration, the transformation of urban center in the metropolis and the formation of metropolitan urban functional area. It discusses the traditional benefits of agglomeration as factors accelerating economic growth and shows modern development-related factors, among others, the methods of management of this area. The subject of study is the agglomeration of Poznań, and Poznań Metropolitan Area. Poznań Metro-

politan Area growth factors include: the previous path of development for the central city, social and human capital of Greater Poland, the presence of metropolitan functions in Poznań, the interest of foreign capital, the high accessibility of Poznań, the rate of change of population, capital expenditures and high performance, the ability to cooperate of the central city and suburban municipalities, as well as the decisions of provincial and municipal authorities.

Keywords: agglomeration, metropolitan area, factors of center and suburban area development, difficulty in agglomeration management.

1. Wstęp

W drugiej połowie XX w. istotnie zmieniły się warunki rozwoju społeczno-gospodarczego. Wdrożenie nowych technologii komunikacyjnych, materiałowych oraz nowych systemów organizacyjnych umożliwiło przejście z systemu masowej produkcji do systemu elastycznej specjalizacji. Spowodowało także istotne przeobrażenia zagospodarowania przestrzennego miast i regionów, w tym przyspieszenie rozwoju metropolii.

Metropolizacja przestrzeni to długotrwały proces ogniskowania rozwoju w wielkich miastach bądź regionach miejskich, które skupiają duży potencjał gospodarczy, naukowy, kulturowy i polityczny oraz są włączone w międzynarodowy układ powiązań sieciowych. Koniecznym warunkiem uruchomienia procesu metropolizacji jest rozwój metropolii. Wielkie miasto może być metropolią, jeżeli posiada określone cechy. Do najważniejszych z nich należy obecność funkcji centralnych wysokiego rzędu hierarchicznego przynajmniej o zasięgu krajowym¹.

Obszar metropolitalny to teren o wysokim stopniu zurbanizowania, na którym występuje wielkomiejski układ osadniczy złożony z wielu jednostek, w tym metropolii. W obszarze tym obserwuje się nasilenie codziennych relacji, występowanie działalności uzupełniających metropolitalne funkcje ośrodka centralnego, wewnętrzną integrację funkcjonalną oraz rozwiniętą sieć transportową zapewniającą dostępność komunikacyjną i spójność terytorialną. Cechą obszarów metropolitalnych jest też utrzymująca się w długim okresie dynamika przyrostu liczby ludności oraz wzrostu gospodarczego. W Polsce, zgodnie z założeniami koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju, określa się zasięg obszarów metropolitalnych w planach zagospodarowania przestrzennego województw. Pomijając fakt, że punktem wyjścia powinna być identyfikacja *metropolii*, która pełni określone funkcje w systemie osadniczym kraju, a lepiej w systemie osadniczym kontynentu, wyodrębniono w Polsce dziewięć obszarów metropolitalnych².

¹ Funkcje metropolitalne to funkcje usługowe najwyższego rzędu, w tym zwłaszcza decyzyjne związane z obecnością instytucji reprezentujących struktury kierowania, zarządzania i kontroli w skali międzynarodowej [Szołek 2006].

² Według Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007–2013 zgodnie z polityką spójności UE.

Aglomeracja miejska określana jest w aspektach morfologicznych, natomiast podstawą wyodrębnienia obszaru metropolitalnego są aspekty funkcjonalne. Różnice pojęć *aglomeracja miejska* i *obszar metropolitalny* wyjaśnia m.in. T. Czyż [2009]. Nie każde centrum aglomeracji przekształca się w metropolię, a tym samym w przestrzeni kraju występuje więcej aglomeracji miejskich niż obszarów metropolitalnych.

Celem artykułu jest wyjaśnienie, jakie czynniki ułatwiają, a jakie są barierami rozwoju wielkomiejskich obszarów funkcjonalnych. Przedmiotem badań jest Aglomeracja Poznańska, Metropolia Poznań i Poznański Obszar Metropolitalny.

2. Czynniki rozwoju metropolii i wykształcania się obszarów metropolitalnych

Czynniki rozwoju wielkich miast są zewnętrzne korzyści osiedlania się i wzrostu jednostek gospodarczych. Zostały one dokładnie opisane i zidentyfikowane w teorii gospodarki przestrzennej jako korzyści aglomeracji. Korzyści te występują z różną siłą w różnych dziedzinach wytwórczości i wynikają nie tylko z koncentracji działalności oraz zabudowy, ale także, a może przede wszystkim, z różnorodności struktury społeczno-gospodarczej oraz z dotychczasowej ścieżki rozwoju miasta [McCann, Shefer 2005].

Rozwój metropolii – wielkiego miasta, w którym występuje koncentracja funkcji metropolitalnych – i wykształcanie się obszarów metropolitalnych jest długotrwałym naturalnym procesem, który trudno poddaje się sterowaniu. Możliwości stymulowania rozwoju zarówno aglomeracji miejskich, jak i metropolii są w dużym stopniu uzależnione od systemu społeczno-politycznego. W ustroju centralnego zarządzania i dominacji własności państwowej oddziaływanie władz administracyjnych na przekształcania systemów osadniczych jest stosunkowo duże. Natomiast w rynkowym ustroju demokratycznym, gdzie kompetencje i samodzielność jednostek samorządowych są gwarantowane ustawą zasadniczą, podobnie jak własność prywatna, sterowanie rozwojem metropolii jest ograniczone.

Przeciwdziałanie procesowi marginalizacji polskich obszarów metropolitalnych w przestrzeni europejskiej oraz zapewnienie ich pozytywnego oddziaływania na otoczenie wymaga wielokierunkowych działań podejmowanych w różnej skali przestrzennej i decyzyjnej. Znaczenie dla rozwoju tych obszarów mają także decyzje w zakresie polityki regionalnej Unii Europejskiej.

Wśród czynników rozwoju metropolii oraz wykształcania się funkcjonalnych obszarów metropolitalnych tradycyjnie wyodrębnia się czynniki ekonomiczne, społeczne, polityczne oraz przestrzenne, a ostatnio także czynniki instytucjonalne. Czynniki ekonomiczne są decydujące dla budowania potencjału gospodarczego metropolii. Są one powiązane z dotychczasową ścieżką rozwoju i strukturą gospodarki miasta centralnego oraz sytuacją gospodarczą terenów otaczających tworzącą

środowisko odzewowe na impulsy wzrostu generowane z miasta centralnego. Natomiast czynniki społeczne, na które składa się kapitał ludzi i kapitał społeczny, warunkują z jednej strony potencjał demograficzny obszaru, a z drugiej zapewniają gotowość i zdolność do współpracy, ułatwiają podnoszenie wydajności pracy i innowacyjności gospodarki. Społeczne cechy są warunkiem wykształcenia się terytorium, budowanego w długim okresie. Czynniki przestrzenne to z jednej strony usytuowanie w przestrzeni geograficznej kraju oraz regionu, miejsce ośrodka centralnego w systemie osadniczym, a z drugiej dostępność komunikacyjna warunkująca możliwości nawiązywania współpracy wewnątrz obszaru metropolitalnego oraz współpracy z innymi miastami. Czynniki polityczne są natomiast powiązane głównie z polityką rozwoju regionalnego i przestrzennego.

Wszystkie te czynniki można też rozpatrywać jako efekt decyzji podejmowanych na szczeblu ponadkrajowym, krajowym, regionalnym, subregionalnym i lokalnym.

Instytucjonalne czynniki rozwoju aglomeracji miejskich, a także wykształcania się funkcjonalnych obszarów metropolitalnych mogą mieć charakter zewnętrzny, niezależny od lokalnych władz samorządowych lub wewnętrzny, powiązany z immanentnymi cechami zarządzania miastem centralnym oraz dotychczasową ścieżką jego rozwoju, jak też z cechami zarządzania w jednostkach osadniczych składających się na obszar metropolitalny.

Zewnętrzne czynniki instytucjonalne to zapewnianie przepisów regulujących zasady planowania rozwoju przestrzennego obszarów metropolitalnych oraz decyzje strategiczne polityki rozwoju regionalnego i rozwoju przestrzennego kraju. Należą do nich także warunki instytucjonalne umożliwiające działania inicjowane przez władze wojewódzkie, w tym zdolność do formułowania specyficznych celów strategicznych i operacyjnych w strategiach rozwoju oraz planach zagospodarowania przestrzennego województw. Do tej grupy czynników można też zaliczyć poziom pośredni, subregionalny, czyli instytucje umożliwiające współpracę miasta centralnego z mniejszymi miastami i gminami w otoczeniu (przykłady takich instytucji to Centrum Badań Metropolitalnych czy Stowarzyszenie Metropolia Poznań).

Czynniki wewnętrzne rozwoju obszaru metropolitalnego powiązane są głównie z wytworzonym w przeszłości potencjałem społeczno-gospodarczym metropolii, czyli dotychczasową ścieżką rozwoju miasta centralnego oraz jednostek w jego otoczeniu. Instytucjonalne czynniki wewnętrzne, oprócz potencjału gospodarczego, zasobów materialnych i niematerialnych zgromadzonych w metropolii i jej otoczeniu, to przede wszystkim sposób zarządzania rozwojem miasta oraz gotowość do współpracy wraz z zapewnieniem warunków jej podejmowania. Współpraca w obszarze metropolitalnym musi obejmować współdziałanie jednostek terytorialnych, ale także współpracę między władzą samorządową a jednostkami gospodarczymi i społecznymi. Wydaje się, że czynniki wewnętrzne będą miały znaczenie decydujące dla rozwoju aglomeracji i wykształcenia się obszaru metropolitalnego, a także dla utrwalenia bądź zahamowania procesów polaryzacji wzrostu w przestrzeni regionów.

Wyróżnione czynniki wewnętrzne i zewnętrzne rozwoju metropolii mogą odgrywać rolę impulsów rozwoju (np. obecność efektywnych i skutecznych instytucji zapewniających możliwości współpracy jednostek terytorialnych tworzących aglomerację, duży potencjał gospodarczy) albo barier rozwoju (np. brak właściwej struktury organizacyjnej umożliwiającej współpracę miasta centralnego z jednostkami otaczającymi, słaby potencjał gospodarczy przy małej różnorodności struktury wytwórczości). Analizy czynników rozwoju obszarów metropolitalnych są przedmiotem zainteresowania wielu badań [Wojnicka 2009; Parysek, Wojtasiewicz, Gruchman 2010; Jewtuchowicz 2005; Nowakowska (red.) 2013].

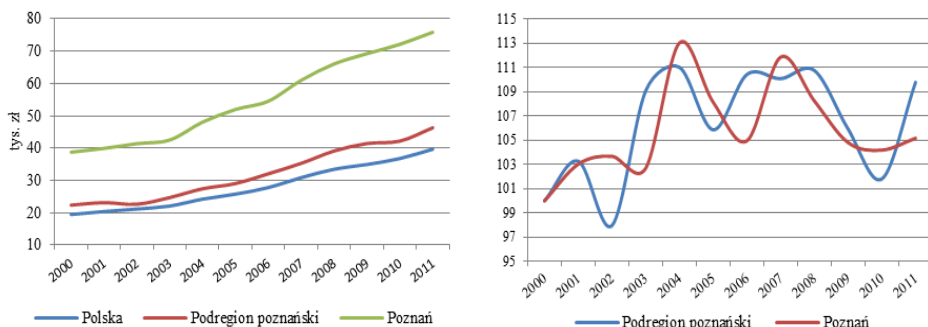
3. Warunki wykształcania się Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego

- Prawne i makroekonomiczne warunki wykształcania się obszarów metropolitalnych w Polsce są dla wszystkich wielkich miast takie same. Tym samym specyfika rozwoju Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego będzie wynikała przede wszystkim z umiejętności wykorzystywania nadarzających się szans i wewnętrznego potencjału społeczno-gospodarczego. Wykorzystywanie nadarzających się szans w Aglomeracji Poznańskiej może być związane z rozwojem węzła komunikacyjnego – modernizacja linii kolejowej Berlin-Warszawa, węzeł autostrady A2, poprawa połączenia północ-południe, rozbudowa lotniska Ławica.

Wewnętrzne – lokalne i subregionalne – czynniki rozwoju Aglomeracji Poznańskiej i Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego to:

- *Ścieżka rozwoju Poznania*, która zapewniła wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego miasta, charakteryzujący się wysokimi wskaźnikami PKB *per capita* i wysoką wydajnością pracy (WDB na pracującego), bardzo niską stopą bezrobocia i wysokimi nakładami inwestycyjnymi [Gaczek 2014]. Ścieżka ta doprowadziła do wykształcenia wysokiego potencjału gospodarczego miasta centralnego i aglomeracji, który jest wystarczający do zapewnienia korzyści skali w sektorze przemysłu i usług oraz korzyści aglomeracji. Produkt krajowy brutto *per capita* Poznania w 2000 r. był prawie dwukrotnie wyższy niż średnia kraju, a w 2011 r. przekraczał ją o 91%. Podregion poznański – w uproszczeniu pozostała część Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego – w 2000 r. przewyższała średnią krajową PKB *per capita* o 15%, a w 2011 r. o 17%. Dynamika zmian PKB *per capita* w podregionie poznańskim w niektórych latach pierwszej dekady XXI wieku była wyższa niż w Poznaniu (rys. 1).
- *Dynamika zmian liczby ludności*. Występuje ujemne saldo migracji w Poznaniu (wyludnianie miasta centralnego) oraz wysokie dodatnie saldo migracji powiatu ziemskiego poznańskiego, a także niewielkie dodatnie saldo migracji pozostałych powiatów w podregionie poznańskim. W całym podregionie poznańskim w okresie 2000–2013 liczba ludności wzrosła o 105 tys., czyli wyraźnie

więcej, niż ubyło w Poznaniu (liczba ludności miasta zmniejszyła się o 34,2 tys.). Zmiany liczby ludności potwierdzają, że Poznański Obszar Metropolitalny stale powiększa swój potencjał demograficzny.

a) zmiany PKB *per capita*

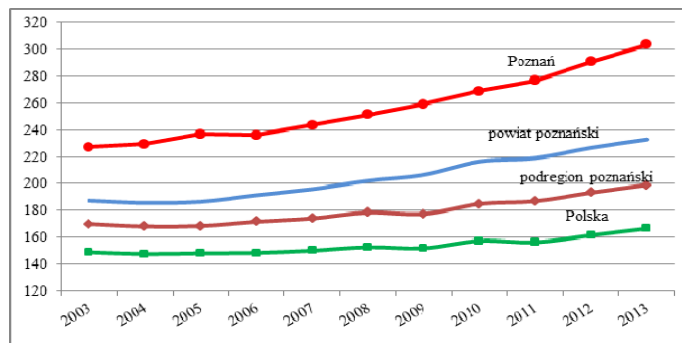
b) dynamika zmian PKB *per capita*
rok poprzedni = 100

Rys. 1. Produkt krajowy brutto na mieszkańca centrum aglomeracji na tle kraju

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

- *Kapitał społeczny i kapitał ludzki regionu.* Wielkopolska tradycyjnie uznawana jest za region o wysokim kapitale społecznym, wewnętrznie dobrze zorganizowanym, gdzie praca organiczna odgrywała i odgrywa nadal dużą rolę [Parysek, Wojtasiewicz, Gruchman 2010]. Wśród cech kapitału ludzkiego dominują cechy tradycyjne – pracowitość, odpowiedzialność i zaangażowanie społeczne, a w słabszym stopniu ujawniają się cechy nowoczesne – gotowość i zdolność do współpracy czy zdolność do podnoszenia innowacyjności. Brak tych wartości niestety może być barierą rozwoju Metropolii Poznań. Można jednak zauważyć, że kapitał ludzki regionu i miasta charakteryzuje się podnoszeniem poziomu wykształcenia, a także wysokim poziomem przedsiębiorczości (rys. 2). Rośnie w Poznaniu i w podregionie poznańskim liczba nowo rejestrowanych podmiotów w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców.
- *Funkcje ponadregionalne Poznania* to głównie funkcje usługowe, ale także przetwórstwo przemysłowe zaawansowanych technologii. Wśród metropolitalnych funkcji usługowych wymienić można funkcje wystawiennicze Międzynarodowych Targów Poznańskich, działalność badawczo-rozwojową i szkolnictwo wyższe. W poznańskim ośrodku akademickim studiuje osoby spoza Wielkopolski i spoza kraju, a niektóre instytucje naukowe mają znaczenie międzynarodowe w wybranych dziedzinach. W grupie tych funkcji występują też funkcje kulturalne i funkcje wspomaganie transferu technologii oraz przepływów wiedzy, a także usługi wyższego rzędu związane z sektorem finansowym

i ubezpieczeniowym, chociaż trudno wskazać centrale tych instytucji zlokalizowane w mieście [Wójcicki 2012; Bajerski 2012].

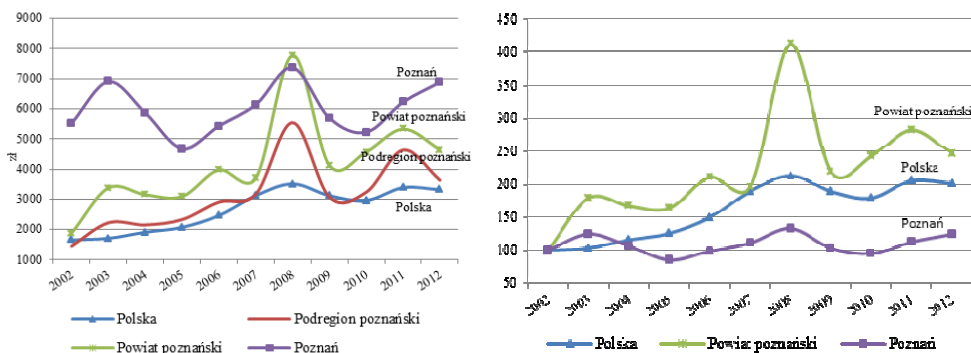

Rys. 2. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

- *Zainteresowanie kapitału zagranicznego lokalizacją w Poznaniu i powiecie poznańskim.* Liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego w powiecie grodzkim i ziemskim systematycznie wzrasta od 2000 r. (między 2001 a 2013 r. liczba ta w Poznaniu wzrosła o 63%, a w powiecie poznańskim aż o 81%; w 2013 r. w Poznaniu zarejestrowanych było 3281, a w powiecie poznańskim 998 spółek z udziałem kapitału zagranicznego). Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców rośnie i jest wysoka – w 2013 r. w Poznaniu wskaźnik ten sięgał 60, a w powiecie poznańskim – 28. Wskaźniki gęstości spółek i narastanie ich liczby potwierdzają duże zainteresowanie kapitału zagranicznego, który buduje potencjał i konkurencyjność gospodarczą całego obszaru.
- *Stopniowo poprawiająca się wewnętrzna spójność komunikacyjna.* W Aglomeracji Poznańskiej od 2010 r. rozpoczęto przekształcenia organizacyjne przedsiębiorstw komunikacji publicznej, utworzono spółkę transportową obsługującą miasto centralne i gminy sąsiednie, a w 2014 r. wdrożono poznańską elektroniczną kartę aglomeracyjną. Układ komunikacji drogowej poprawia się, z tym że stale utrzymują się trudności wykorzystywania transportu kolejowego w obsłudze ruchu aglomeracyjnego.
- *Nakłady inwestycyjne w sektorze przedsiębiorstw w przeliczeniu na 1 mieszkańca* wykazują wahania odzwierciedlające sytuacje kryzysowe w gospodarce. Po 2000 r. wskaźnik nakładów w Poznaniu i powiecie poznańskim był stale wyższy niż w Polsce. W 2012 r. – w Poznaniu nakłady sięgały 6,9 tys. zł, a w powiecie poznańskim 4,5 tys. zł na mieszkańca. Dynamika wzrostu nakładów *per capita* w powiecie ziemskim poznańskim była wyraźnie wyższa niż średnio w kraju, natomiast w samym mieście niestety niższa (rys. 3). Nakłady

inwestycyjne przedsiębiorstw w powiecie ziemskim poznańskim i w Poznaniu podnosiły potencjał gospodarczy obszaru [Gaczek 2014].

a) nakłady inwestycyjne na mieszkańca

b) dynamika wzrostu, 2002 = 100

Rys. 3. Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw *per capita* w Poznaniu, powiecie poznańskim i podregionie poznańskim na tle kraju

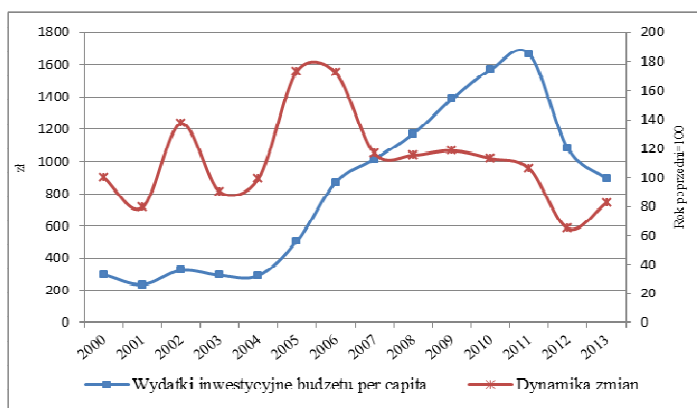
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

- *Wysoka wydajność pracy.* Wartość dodana brutto na pracującego utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. W Poznaniu jest ona niższa tylko niż w podregionach: legnicko-głogowskim, tyskim, ciechanowsko-płockim oraz niż w Warszawie. Współczynnik korelacji między nakładami inwestycyjnymi *per capita* a wartością dodaną brutto na pracującego jest istotny statystycznie i dodatni w podregionie poznańskim, a nieistotny w Poznaniu (w latach 2002–2010 w podregionie współczynnik wynosił 0,72, a w Poznaniu zaledwie 0,02). Efektywność nakładów inwestycyjnych mierzona stosunkiem ich wielkości do wytworzonej wartości dodanej brutto była w tym czasie w podregionie poznańskim zdecydowanie wyższa niż średnio w kraju i zmieniała się w czasie. Najwyższą efektywność w podregionie poznańskim miały nakłady inwestycyjne w 2002, 2005 i 2007 r. W Poznaniu efektywność nakładów inwestycyjnych wyraźnie wzrosła po 2009 r.³ Zidentyfikowane różnice sugerują, że wytworzona wartość dodana brutto w mieście jest skutkiem osiągniętego potencjału gospodarczego miasta, który jest między innymi efektem koncentracji majątku trwałego. Wartość brutto środków trwałych w przeliczeniu na mieszkańca w Poznaniu jest

³ Poniesiony 1 zł nakładów inwestycyjnych przez przedsiębiorstwa w 2001 r. spowodował w podregionie poznańskim w 2002 r. wzrost WDB o prawie 23 zł, a w Poznaniu o niecałe 7 zł. W 2010 r. efektywność nakładów inwestycyjnych była już bardziej wyrównana – w 2011 r. w podregionie poznańskim sięgała 16 zł, a w Poznaniu prawie 13 zł. W wartościach bezwzględnych WDB na pracującego przewaga Poznania nad podregionem poznańskim, a także woj. wielkopolskim była jednak znacząca.

bardzo wysoka (wyższy wskaźnik występuje tylko w Warszawie). Wysoka jest także wartość brutto środków trwałych jednostek i zakładów budżetowych na mieszkańca – chociaż w tym zakresie miasto zajmuje dalsze miejsce wśród podregionów kraju. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu na mieszkańca w Poznaniu potwierdza wysoką wydajność pracy tego sektora (wyższe wskaźniki występują w podregionach legnicko-głogowskim i ciechanowsko-płockim oraz trójmiejskim).

- *Gęstość i różnorodność sektorowa podmiotów gospodarczych* jest wysoka, umożliwia przepływy wiedzy oraz może ułatwiać podnoszenie innowacyjności gospodarki. Pod względem gęstości podmiotów na km² Poznań po 2002 r. stale zajmował drugie miejsce wśród podregionów. Duża była także gęstość podmiotów sekcji K – *działalność finansowa i ubezpieczeniowa*, sekcji M – *działalność profesjonalna, naukowa i techniczna* oraz sekcji N – *działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca*. Gęstość podmiotów tych sekcji sytuuje Poznań na drugim miejscu wśród podregionów po Warszawie. Obserwuje się także stopniowy wzrost gęstości tych podmiotów w podregionie poznańskim⁴.
- *Nakłady inwestycyjne z budżetu miasta*, które wzmacniają potencjał majątkowy Poznania. Wydatki te systematycznie rosły, osiągając w 2011 r. – 1,7 tys. zł na mieszkańca, ale w kolejnych latach zaczęły spadać. Dynamika wzrostu zmieniała się. Największy wzrost wystąpił w 2005 i 2006 r., a drastyczny spadek w 2012 r. (rys. 4). Do pewnego stopnia odzwierciedla to sytuację finansową miasta.

Rys. 4. Wydatki majątkowe inwestycyjne z budżetu Poznania na mieszkańca

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

⁴ W 2013 r. w Poznaniu występowało 580 podmiotów sekcji M, 152 podmioty sekcji K i 148 podmiotów sekcji N na 10 km². Analogicznie w podregionie poznańskim wskaźnik ten wynosił: 15, 5, 5 podmiotów na 10 km². W tym samym roku średnia dla Polski wynosiła dla sekcji M 12, sekcji K i M po 4 podmioty na 10 km² (zob. też [Gaczek i in. 2011]).

- *Ścieżka oddolnej integracji zarządzania w aglomeracji*. Już w 2007 r. podpisano porozumienie między prezydentem m. Poznania, starostą poznańskim oraz burmistrzami i wójtami gmin powiatu ziemskiego dotyczące integracji metropolitalnej, powołujące Radę Aglomeracji Poznańskiej. W 2009 r. podjęto prace nad przygotowaniem *zielonej księgi rozwoju aglomeracji*, a w 2011 r. przekształcono Radę w Stowarzyszenie Metropolia Poznań i powołano struktury organizacyjne, które koordynują współpracę gmin. Zintensyfikowano też prace nad przygotowaniem dokumentów strategicznych: *Strategia rozwoju aglomeracji poznańskiej* (2011) i *Studium uwarunkowań rozwoju przestrzennego Aglomeracji Poznańskiej* (2012). Po 2010 r. przygotowano także wiele publikacji wzbogacających wiedzę o rozwoju aglomeracji⁵. Utworzone Centrum Badań Metropolitalnych przy UAM, które prowadzi badania naukowe nad aglomeracją, stanowi zaplecze badawcze dla procesów koordynowania rozwoju Aglomeracji Poznańskiej i Metropolii Poznań.
- *Zagospodarowanie przestrzenne Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego*. Wstępne prace nad delimitacją POM w Wielkopolskim Biurze Planowania Przestrzennego zostały podjęte już w 2004 r. Zintensyfikowanie tych prac wystąpiło w 2010 r., a w 2012 r. przygotowano dokumenty określające uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego, zaproponowano model rozwoju przestrzennego tego obszaru i kierunki jego zagospodarowania⁶.
- *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego*. Kolejno aktualizowane strategie rozwoju regionu wśród celów strategicznych zawsze wskazywały cele powiązane z rozwojem metropolii poznańskiej. Były to takie cele, jak: *wykreowanie Poznania na europejskiej rangi ośrodek metropolitalny* (2000); *wzmocnienie regionotwórczych funkcji aglomeracji poznańskiej jako ośrodka metropolitalnego o znaczeniu europejskim* (2005); *wsparcie Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego na rzecz rozwoju regionu* (2012). Cele strategiczne i proponowane w ramach celów operacyjnych strategii działania wzmacniały więc zarówno rozwój centrum aglomeracji poznańskiej, jak i zdolność środowiska odzewowego do odbioru impulsów wzrostu oraz przeciwdziałały procesom wymywania zasobów regionu przez metropolię.
- *Metropolia Poznań*. Obowiązująca Strategia rozwoju Poznania do 2030 r. (aktualizacja 2013) wskazuje obszar strategiczny: *metropolia*, a sam program *metropolitalny Poznań* jest istotnie powiązany z innymi programami strategii. Wśród celów operacyjnych programu uwzględniono między innymi takie, jak:

⁵ Do roku 2014 opublikowano w ramach Biblioteki Aglomeracji Poznańskiej 22 zeszyty naukowe o zróżnicowanej tematyce, których wyróżnikiem jest terytorium obejmujące Poznań i gminy wchodzące w skład Aglomeracji Poznańskiej. Warto dodać, że publikacje finansowane są ze środków Stowarzyszenia Metropolia Poznań.

⁶ Prowadzone w WBPP prace pozwoliły w październiku 2012 r. przyjąć Plan zagospodarowania Przestrzennego Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego. Kierunki zagospodarowania przestrzennego.

wzrost funkcjonalności rozwiązań komunikacyjnych oraz integracja transportu, wspieranie rozwoju gospodarczego metropolii i wzmocnienie jej pozycji jako centrum usług wyższego rzędu dla regionu i kraju, tworzenie sieci współpracy na rzecz rozwoju metropolii, realizacja wspólnej promocji marketingowej i inne. Można uznać, że dokumenty strategiczne dla Poznania, zarówno *Strategia rozwoju...*, jak i *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta* (Uchwała Rady Miasta Poznania z 23 września 2014 r.), uwzględniają w wystarczającym stopniu potrzebę wzmocnienia metropolitalnych aspektów rozwoju miasta i mogą być uznane za dokumenty przydatne w budowaniu jego przewagi konkurencyjnej.

4. Zakończenie

Szanse rozwoju metropolitalnych obszarów funkcjonalnych w Polsce wynikają przede wszystkim z czynników wewnętrznych. Najważniejsze znaczenie wśród nich mają, oprócz potencjału gospodarczego i demograficznego oraz występowania funkcji metropolitalnych, czynniki związane z kapitałem społecznym i ludzkim oraz czynniki instytucjonalne. Będzie to m.in. gotowość i zdolność podejmowania współpracy między miastem centralnym/metropolią a pozostałymi jednostkami terytorialnymi wchodzącymi w skład obszaru oraz gotowość podejmowania współpracy między metropolią a władzami regionu. Zagrożeniem zewnętrznym dla rozwoju obszarów metropolitalnych może być zmienność przepisów prawnych planowania przestrzennego i polityki regionalnej kraju. Choć Poznań jest metropolią regionalną oraz krajową, a w skali europejskiej pozostaje metropolią *in statu nascendi*, to można stwierdzić, że rozwój Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego wspierają wewnętrzne czynniki wynikające z potencjału gospodarczego i demograficznego obszaru oraz czynniki instytucjonalne. Bariery rozwoju obszaru wynikają zarówno z cech wewnętrznych (niewystarczająca gotowość do współpracy, słabość instytucji obsługujących niektóre sektory współpracy), jak i zewnętrznych (ograniczenie środków na podnoszenie dostępności komunikacyjnej, nieuregulowana sytuacja prawna wspierania rozwoju regionalnego w kraju, brak polityki miejskiej).

Literatura

- Bajerski A., 2012, *Ranga Poznania jako ośrodka nauki*, [w:] *Pozycja konkurencyjna Poznania wśród metropolii krajowych i europejskich*, red. T. Kaczmarek, Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, nr 22, Bogucki WN, Poznań, s. 181–199.
- Czyż T., 2009, *Koncepcje aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w Polsce*, „Przegląd Geograficzny”, vol. 81/4, s. 445–459.
- Gaczek W.M., 2014, *Zmiany gospodarki Poznania po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, *Rozwój regionalny i Polityka Regionalna*, nr 27, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, Poznań.

- Gaczek W.M., Komorowski J., Romanowski R., Urbaniak M., 2011, *Potencjał gospodarczy aglomeracji poznańskiej*, Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, nr 11, Bogucki WN, Poznań.
- Jewtuchowicz A., 2005, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- McCann P., Shefer G., 2005, *Agglomeration, economic geography and regional growth*, „Papers in Regional Science”, vol. 84, no. 3, s. 301–309.
- Nowakowska A. (red.), 2013, *Zrozumieć terytorium*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Parysek J.J., Wojtasiewicz L., Gruchman B., 2010, *Wyzwania i kierunki rozwoju aglomeracji poznańskiej*, Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, nr 4, Bogucki WM, Poznań.
- Szołek K., 2006, *Obszary metropolitalne we współczesnej przestrzeni społeczno-gospodarczej (studium przypadku)*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.
- Wojnicka E., 2009, *Metropolie jako bieguny wzrostu*, [w:] *Potencjalne metropolie ze szczególnym uwzględnieniem Polski Wschodniej*, red. Z. Makiela, Studia KPZK PAN, t. CXXV, s. 30–46.
- Wójcicki M., 2012, *Konkurencyjność Poznania w obszarze kultury*, [w:] *Pozycja konkurencyjna Poznania wśród metropolii krajowych i europejskich*, red. T. Kaczmarek, Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, nr 22, Bogucki WN, Poznań, s. 163–179.